

Maciej Holko*

POLITYKA MAKROEKONOMICZNA UNII EUROPEJSKIEJ W ŚWIECIE TEORII POSTKEYNESOWSKIEJ

WPROWADZENIE

Podstawową funkcją ekonomii jest wyjaśnienie funkcjonowania dynamicznej gospodarki. Szczególną zaś cechą Unii Europejskiej jest proces integracji gospodarczej krajów lepiej i gorzej rozwiniętych. W ramach powyższej funkcji ekonomii rozwiązania wymaga następujący problem: czy rozwój obszarów zacofanych nastąpi samoczynnie (prędzej, czy później) i nie należy interweniować, czy może jednak potrzebne jest wsparcie ze strony polityki państwa? Istnieją dwa główne nurty teoretyczne; postkeynesizm, pochodzący w równej mierze od Kaleckiego, co od Keynesa, przyjęty w tym artykule za podstawę, stanowi alternatywę dla doktryny neoklasycznej, zarówno gdy chodzi o: 1) teoretyczne wyjaśnienie kwestii wzrostu, podziału, kapitału i wartości, jak i 2) postulaty polityczne. W pierwszej części przedstawiono teorię dynamiki gospodarki zamkniętej. Gdyby Unia Europejska skutecznie korzystała ze swych możliwości regulacji importu, osiągnęłaby równowagę handlową. W takich warunkach model gospodarki zamkniętej w pełni odzwierciedli gospodarkę europejską. Jednak niektóre kraje UE systematycznie odnotowują nadwyżkę eksportową, a inne – deficyt. W części drugiej i trzeciej wyjaśniono zatem dynamikę gospodarki, która jest otwarta na swobodny przepływ towarów i kapitału. Dwa współzależne procesy ją determinują: a) czynniki popytowe określane przez bilans płatniczy stwarzają możliwość wzrostu pro-

* Maciej Holko – dr, Politechnika Warszawska, Wydział Administracji i Nauk Społecznych, maciejholko@gmail.com

dukcji i b) wydajności pracy, co z kolei zwiększa eksport i zmniejsza ograniczenie bilansu płatniczego. W ten sposób integracja europejska jest przyczyną rozbieżności w poziomach rozwoju między narodami Europy, a wyniki wielu badań ekonometrycznych znajdują swoje teoretyczne uzasadnienie. Wymaga to odpowiedniej polityki makroekonomicznej, składającej się z połączonych instrumentów polityki budżetowej i pieniężnej (część czwarta), realizowanej na poziomie całego ugrupowania. W Unii Europejskiej ta polityka prowadzona jest wadliwie. Jest to w dużej mierze wynikiem doktryny wolnego handlu i swobody przepływu kapitału, doprowadzonej do skrajności, jaką było przyjęcie wspólnej waluty, przy jednoczesnym ograniczeniu możliwości oddziaływania narodowych polityk budżetowych. Celem artykułu jest krytyczna ocena takiej polityki makroekonomicznej, zaś metodą tej oceny jest porównanie jej do polityki wynikającej z teorii postkeynesowskiej.

1. GOSPODARKA ZAMKNIĘTA W MODELU KALECKIEGO

Teorię klasyczną (Smitha, Ricardo, Marksa i Sraffy) oraz postkeynesowską L. Pasinetti zalicza do „paradygmatu produkcji i obiektywnej wartości”¹, jego współczesnych reprezentantów L. Taylor² nazywa strukturalistami, zaś M. Lavoie³ – postklasykami. Specyfika tego paradygmatu polega na uwzględnianiu a) ruchu okrężnego, w szczególności, koszty produkcji ustalane na rynku pracy wyznaczają też dochody wydatkowane na konsumpcję, zatem traktowanie popytu i podaży jako niezależnych od siebie nie daje się utrzymać, oraz b) teorii podziału: odrzuca się teorię krańcowej produktywności kapitału i pracy (na podstawie wyniku sporu o kapitał) przyjmując pochodzącą od klasyków teorię przetargów społecznych. Punktem wyjścia w analizie jest płaszczyzna makroekonomiczna, w szczególności – tożsamości bilansowe gospodarki narodowej. Uczestnicy rynków nie są w modelu ekonomicznym związani takimi restrykcyjnymi założeniami, jak te, które podtrzymują konstrukcję neoklasyczną, np. nie wymaga się maksymalizacji użyteczności/

¹ L. Pasinetti, *Structural economic dynamics: a theory of the economic consequences of human learning*, Cambridge University Press, 1993, s. xiv.

² L. Taylor, *Reconstructing Macroeconomics: Structuralist Proposals and Critiques of the Mainstream*, Harvard University Press, 2004.

³ M. Lavoie, *Kaleckian Effective Demand and Sraffian Normal Price: Towards a Reconciliation*, „Review of Political Economy” 2003, t. 15, nr 1, s. 53–74.

zysków czy „racjonalnych zachowań”⁴. Stąd też biorą się wnioski dla polityki gospodarczej.

W podstawowym modelu gospodarki kapitalistycznej przyjmujemy, że produkcja odbywa się w zakładach, które są w posiadaniu jednej klasy społecznej. Słowo „kapalista” dobrze opisuje dwie podstawowe funkcje, jakie wykonuje członek tej klasy: przyczynianie się do produkcji poprzez pracę pośrednią, zarządczą (łac. *capito* – głowa) oraz posiadanie prawa własności do zespołu urządzeń, z których składa się zakład. Ta klasa dochody swe czerpie z roszczeń, które stanowią określony, żądany przez nich procent od kapitału. Drugą klasę stanowią pracownicy, których dochody pochodzą z wynajmowania siły roboczej. Powyższe założenia są wspólne dla klasyków i postkeynesistów.

Funkcjonowanie modelu Kaleckiego⁵ opiera się na tożsamości bilansowej, zgodnie z którą wszystkie wydatki na finalne dobra inwestycyjne i konsumpcyjne trafiają do przedsiębiorstw i tam są dzielone tworząc dochody wytwórców: przedsiębiorców i pracowników. W skali całej gospodarki nie ma innego kosztu (i dochodu) jak koszt pracy (płaca) i koszt posiadania kapitału, nazywany zyskiem. Zatem:

dochód społeczny (Y) = zyski (Z) + płace (W) = inwestycje brutto (I) +
+ konsumpcja przedsiębiorców (C_z) + konsumpcja pracowników (C_w).

Cechą gospodarki kapitalistycznej są wolne moce produkcyjne, które implikują możliwość wzrostu produkcji przy tych samych kosztach i cenach. Takie jest też założenie w modelu. Ta możliwość realizowana jest za sprawą inwestycji, które polegają na tym, że firmy najpierw zamawiają środki trwałe, potem inne firmy-zleceniobiorcy przystępują do produkcji, czyli do akumulacji pracy w kapitale, a potem dopiero następuje dostawa, montaż i płatność za wykonanie tego środka trwałego. Kluczowym momentem jest wykonanie zamówienia; ogół zamówień inwestycyjnych dokonywanych w odcinku czasu oznaczymy zatem literą I z odpowiednim parametrem.

Udział płac w dochodzie oznaczymy przez ω (udział zysków to $1 - \omega$), zaś udział oszczędności w płacach przez μ , przyjmiemy też, że $C_z = q \cdot Z$ (skłonność kapitalistów do oszczędzania to $1 - q$). Odejmując płace ($W = C_w + S_w$, gdzie S_w – oszczędności pracowników) od obu stron równania, otrzymamy $Z = I + C_z - S_w$, lub, zapisując to nieco inaczej,

⁴ M. Holko, *Krytyka modeli statycznej równowagi – perspektywa postklasyczna*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2016, nr 48.

⁵ M. Kalecki, *Teoria dynamiki gospodarczej*, [w:] J. Osiatyński (red.), *Michał Kalecki, Dzieła*, t. 2, PWE, Warszawa 1980.

$$Y - \omega Y = I + q(1 - \omega)Y + C_w - C_w - \mu \omega Y.$$

Przekształcając powyższe równanie, uzyskamy:

$$\Delta Y_t = \frac{\Delta I_{t-v}}{(1 - q)(1 - \omega) + \mu \cdot \omega}.$$

Przyrost zamówień inwestycyjnych w okresie $t - v$ (v to interwał czasu oznaczający opóźnienie między zamówieniem a osiągnięciem zysków i dochodów, niezbędne do wytworzenia inwestycji i opłacenia ich) doprowadzi do wzrostu zysków i konsumpcji z nich finansowanych oraz do wzrostu płac, skutkując przyrostem dochodu społecznego w momencie t . Najpierw poczyniono zamówienia inwestycyjne, a potem powstają zyski i płace, zatem inwestycje generują dochody, których zaoszczędzona część odkłada się w pasywach (jako kapitał własny przedsiębiorców); inwestycje samofinansują się.

Skłonność pracowników do oszczędzania, μ , jest szkodliwa. Sytuacja, w której inwestycje mają być „pasywizowane” w postaci oszczędności-majątku robotników, oznacza, że te oszczędności muszą się równać pożyczkom przedsiębiorców. Kapitałiści najwyraźniej nie potrafią ustalić płac odpowiednio do potrzeb inwestycyjnych i robotnicy muszą ich korygować. Ale dochody tej klasy, która utrzymuje się wyłącznie z kapitału, muszą zmaleć ($Z = I + C_z - S_w$), będą też wymagały potrąceń na poczet odsetek dla pracowników. Krótko mówiąc, kapitałiści wadliwie wykonują swoje funkcje i muszą zostać wyparci przez pracowniczą własność i kolektywne zarządzanie. Ale w rzeczywistości to przejście do socjalizmu nie następuje, ponieważ pracownicy stają się właścicielami pośrednimi, pozbawionymi praw zarządzania. Oczekują tylko procentów od lokat bankowych czy obligacji korporacyjnych, przyrostu wartości dywidend lub jednostek funduszy inwestycyjnych. Powiększenie tych dochodów kapitałowych, jeśli nie ma wzrostu inwestycji, może nastąpić tylko wskutek spadku płac. Inwestycjami wciąż zajmują się kapitałiści, ale oszczędności pracowników ograniczają popyt konsumpcyjny i zniechęcają do inwestowania. Ponadto, finansowanie inwestycji długiem wymaga opłacenia odsetek dla oszczędzających pracowników oraz marży pośrednika finansowego (banku lub instytucji zaangażowanej w emisję akcji). Zwiększony napływ oszczędności może obniżyć stopę procentową, ale z reguły dzieje się to już w fazie recesji, ponieważ spadek konsumpcji wyprzedził ewentualne skutki niższego oprocentowania. W każdym razie, tożsamości bilansowe prowadzą do wniosku, że pracownicze oszczędności i długi powinny się zrównać, tzn. μ powinno się równać zero.

Jeśli zaś $\mu > 0$, to niezbędny jest deficyt budżetowy w wysokości równej co najmniej pracowniczym oszczędnościom (ze względu na fluktuacje inwestycji musi być wyższy). Deficyt powiększa całkowity popyt, powoduje wzrost zysków ($Z = I + C_z - S_w + D$) i, przy danym ω , proporcjonalny przyrost płac; pozwala zrównoważyć robotnicze oszczędności długami rządu zaciąganyymi na konto pracowników. Deficyt jest publiczną inwestycją ponieważ pozwala zrealizować wzrost produkcji powołując do życia pracownicze oszczędności; w ten sposób prywatne inwestycje w całości odkładają się w pasywach firm jako zaoszczędzone zyski⁶.

Jeśli oprócz deficytu państwo operuje także podatkami, to powyższe równanie przybiera postać:

$$\Delta Y_t = \frac{\Delta I_{t-v}}{(1-t)[(1-q)(1-\omega) + \mu \cdot \omega] - d},$$

gdzie:

t – stopa opodatkowania,

d – stopa deficytu budżetowego (udział deficytu w dochodzie, D/Y).

Oddziaływanie państwa będzie intensyfikować mnożnikową reakcję dochodu na zamówienia inwestycyjne, jeśli podatki ograniczać będą skłonność do oszczędzania, a wydatki rządu finansowane będą deficytem budżetowym. Jeśli $(1-q) > \mu$, to należy zróżnicować stawki opodatkowania zysków (t_z) i płac (t_w), tak aby $t_z > t_w$.

Powstający skutek corocznych deficytów problem długu publicznego nie stanowi w zamkniętej gospodarce istotnej bariery wzrostu. Nie dług jest więc problemem, ale stopa obciążenia społeczeństwa podatkami na cele spłaty odsetek. Skala tego obciążenia jest zależna od stopy wzrostu i stopy procentowej: im wyższa jest stopa wzrostu względem stopy procentowej, tym mniejsze jest obciążenie⁷. Jeśli deficyt budżetowy wynoszący 3% PKB, finansowany obligacjami oprocentowanymi na 2% rocznie, powoduje, że wzrost PKB osiąga corocznie 5%, to obciążenie podatkiem wyniesie nieco poniżej 1,2% PKB. Oznacza to, że państwo musi albo zmniejszyć stopę procentową albo pobierać podatki (i wydawać je) w taki sposób, aby zwiększać popyt.

Gdyby polityka handlowa (i/lub polityka kursowa) będąca w dyspozycji decydentów europejskich zapewniała równowagę eksportu i importu, powyż-

⁶ K. Łaski, *Wykłady z makroekonomii. Gospodarka kapitalistyczna bez bezrobocia*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2015, s. 107.

⁷ E. Domar, *Szkice z teorii wzrostu gospodarczego*, PWN, Warszawa 1962, s. 116–118.

szy model opisywałby funkcjonowanie gospodarki europejskiej. Na poziomie poszczególnych krajów mógłby jednak wystąpić deficyt handlowy i te kraje powinny być odbiorcami dodatkowych działań makroekonomicznych.

2. PREKURSORY TEORII OTWARTEJ GOSPODARKI

Klasyczny i postkeynesowski paradygmat produkcji (i podziału), zasadniczo odmienny od paradygmatu wymiany i subiektywnej wartości, zawiera argumentację krytyczną wobec doktryny swobodnego przepływu towarów i kapitału, zaś ta krytyka jest ściśle powiązana z postulatami prowadzenia polityki gospodarczej, tj. aktywnej, a nie biernej, postawy władz wobec „rynków”. Przegląd tych teorii prowadzi do wniosku, że postkeynesowskie koncepcje można odnaleźć we wcześniejszych doktrynach.

1. Merkantyliści postulowali działania, które bardzo dobrze definiowałyby współczesną politykę przemysłową: popieranie przemysłu jako dziedziny dającej zatrudnienie cały rok, w której produkcja rośnie szybciej niż w rolnictwie⁸, połączone było z postulowaniem ochrony przed zagraniczną konkurencją; to Hales⁹ w 1580 r. wymyślił „ochronę młodych przemysłów”. Colbert prowadził taką politykę w XVII w. we Francji, przed nim prowadzono ją w Anglii, a po nim w Stanach Zjednoczonych i w Niemczech¹⁰.

2. Klasycy opowiadali się za swobodą w międzynarodowych stosunkach gospodarczych, ale nie bezwarunkowo. Nie tyle odrzucili co raczej zmodyfikowali twierdzenia merkantylistów proponując następującą politykę dochodową i handlową: Ricardo obalił ekonomiczne argumenty Smitha przeciwko wywozowi kapitału przemysłowego z kraju, ale poparł – patriotyczne; stwierdził ponadto, że udział w dochodzie zysków i akumulacji wzrośnie, jeśli:

„wskutek rozszerzenia handlu zagranicznego lub udoskonalenia maszyn można będzie po niższych cenach dostarczyć na rynek żywność i artykuły niezbędne dla robotnika (...), jeżeli zamiast uprawiać własne zboże i wyrabiać w kraju odzież i inne artykuły pierwszej potrzeby robotnika, znajdziemy nowy rynek, na którym będziemy mogli taniej zaopatrywać się w te towary. Natomiast nie nastąpi żadna zmiana stopy zysku, jeżeli dzięki rozszerzeniu handlu

⁸ A. Serra, *Krótki traktat o przyczynach, które mogą sprowadzić obfitość złota i srebra w krajach nie posiadających kopalni*, [w:] *Merkantylizm i początki szkoły klasycznej*, PWN, Warszawa 1958.

⁹ J. Hales, *Rozprawa o wspólnym pożytku królestwa Anglii*, [w:] *Merkantylizm i początki szkoły klasycznej*, PWN, Warszawa 1958.

¹⁰ Ha-J. Chang, *Kicking Away the Ladder: An Unofficial History of Capitalism, Especially in Britain and the United States*, „Challenge” 2002, t. 45, nr 5, s. 63–97.

zagranicznego lub udoskonaleniu maszyn nabywamy taniej towary spożywane wyłącznie przez bogatych¹¹.

To prowadzi do wniosku, że należałoby sterować strumieniem dewiz uzyskanych z eksportu: zamiast inwestować w rolnictwo, jak zalecał Smith, należy: a) rozwijać przemysł i b) importować tanie zboże, co doprowadzi do obniżenia rent gruntowych i płac (bowiem jeśli efektywność pracy angielskich rąk uprawiających ziemię jest niska, to powoduje wysoką cenę płodów i wysoką rentę), a zarazem do powiększenia stopy zysków i akumulacji kapitału. Anglia powinna produkować i eksportować produkty wytwarzane maszynowo, w ten sposób efekt niewielkiej ilości pracy będzie mogła wymieniać na produkty rolnicze (utrzymania robotników), wymagające większej ilości pracy.

3. [Protekcjoniści] W ten sposób Anglia stała się „miejskim centrum” dla „światowej wsi”, jak to z wyrzutem ujął H. Carey do wtóru z A. Hamiltonem, uznawanym za pioniera protekcjonizmu, oraz z J.Ch. Sismondim, najwybitniejszym klasykiem kontynentalnym. Do tego tercetu dołączył F. List. Ochroń młodych przemysłów jako wyjątek od reguły popierał J.S. Mill.

4. [Makroekonomiści współcześni] (i) Marks przyznał rację Careyowi co do polityki i roli Anglii; stwierdził, że toczy się:

„wojna handlowa narodów europejskich, której widownią jest kula ziemską (...). W dzisiejszych czasach przewaga przemysłowa rodzi przewagę handlową. Natomiast we właściwym okresie manufaktur supremacja handlowa rodziła przewagę przemysłową (...). Różne momenty akumulacji pierwotnej (...) [w] Anglii pod koniec wieku XVII zostają (...) systematycznie ujęte w system kolonialny, system długów państwowych, nowoczesny system podatkowy i system protekcjonizmu. Metody te (...) posługują się władzą państwową”¹².

Teoria stosunków międzynarodowych, jak ją przedstawił Pasinetti¹³, prowadzi do wniosku, że podstawową korzyścią jest wymiana wiedzy, natomiast wymiana towarów, ze względu na *terms of trade* (stosunek wymienny), może być niekorzystna. Warto podkreślić, że dorobek tego autora stanowił kolejny fundamentalny krok naprzód zarówno dla teorii klasycznej (dostarczając niezmiennego miernika wartości w warunkach zmieniających się technik), jak i postkeynesowskiej (stanowiąc rozwinięcie modelu Harroda). System

¹¹ D. Ricardo, *Zasady ekonomii politycznej i opodatkowania*, PWN, Warszawa 1957, s. 146, 149–150

¹² K. Marks, *Kapitał*, t. 1, [w:] K. Marks, F. Engels, *Dziela*, t. 23, Książka i Wiedza, Warszawa 1968, s. 889–891.

¹³ L. Pasinetti, *Structural Change and Economic Growth*, Cambridge University Press, New York 1981, s. 245 i n.

Pasinetti zawiera teorię kapitału, pozwalając wyjaśnić tzw. paradoks Leontiefa oraz zanegować wnioski teorii obfitości zasobów Heckschera-Ohlina, odnośnie do przyczyn i kierunków rozwoju wymiany handlowej. W konsekwencji Pasinetti udowodnił zasadność protekcji zarówno w przypadku krajów gorzej rozwiniętych (ochrona młodych przemysłów), jak i lepiej rozwiniętych (ochrona przed deindustrializacją). W szczególności, kraj słabiej rozwinięty (o niższej produktywności pracy i niższych płacach), jeśli posiada branżę eksportową, w której produktywność rośnie szybciej niż średnia krajowa (a produktywność eksportu zagranicą względem jej średniej rośnie wolniej), to przekaże zagranicy korzyść poprzez pogarszające się *terms of trade*. Neoricardowskie modele utrzymują rozróżnienie pomiędzy pracą produkcyjną a nieprodukcyjną, czy też pomiędzy towarami płacowymi a luksusowymi, na tej samej zasadzie, na której zrobił to Sraffa w przypadku swoich towarów podstawowych i niepodstawowych. Towary niepodstawowe (luksusowe, efekt pracy nieprodukcyjnej) nie uczestniczą jako nakłady w produkcji żadnych innych dóbr, zatem nie wpływają na ceny i na technikę¹⁴. Jest to ważne rozróżnienie teoretyczne, które stoi u podstaw działającego w praktyce prawa Verdoorna-Kaldora¹⁵ (V-K). Dzięki niemu można teoretycznie udowodnić, że należy w pierwszym rzędzie inwestować w maszyny, a dopiero gdy brakuje tego typu możliwości – w budowanie aquaparków i remontowanie chodników. Ale nawet jeśli pominąć towary niepodstawowe, z teorii Pasinettiego wypływa wniosek, że kraje gorzej rozwinięte, chcąc zachować wewnątrz kraju korzyści ze wzrostu swojej produktywności, powinny podnosić wydajność pracy w pozostałych sektorach, a to oznacza, na mocy praw V-K, industrializację;

A) na gruncie teorii Keynesa i Kaleckiego¹⁶ udowodniono, że w handlu między narodami aspekt konfliktu przeważa nad współpracą, tzn. przyrost zysków, a zarazem dochodów z tytułu zmiany salda handlu zagranicznego w danym kraju, powoduje ich spadek zagranicą¹⁷. Tzw. prawo Thirlwalla¹⁸ opiera się na tożsamościach bilansowych i w swej najprostszej wersji wyka-

¹⁴ P. Sraffa, *Produkcja towarów za pomocą towarów*, PWN, Warszawa 1965.

¹⁵ N. Kaldor, *Eseje z teorii stabilizacji i wzrostu gospodarczego*, PWN, Warszawa 1971, s. 310–341.

¹⁶ R. Harrod, *Bilans obrotów zagranicznych*, [w:] *Teoria i polityka handlu międzynarodowego w kapitalizmie*, PWG, Warszawa 1960, s. 369.

¹⁷ A. Bhaduri, *Makroekonomiczna teoria dynamiki produkcji towarowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 163.

¹⁸ A.P. Thirlwall, *The balance of payments constraint as an explanation of international growth rate differences*, „Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review” 1979, t. 32, nr 128, s. 45–53.

zuje, że wzrost danego kraju zależy jest od tempa wzrostu światowego oraz od dochodowych elastyczności popytu zagranicy na import (czyli krajowy eksport) oraz krajowego popytu na import. Ograniczenie importu i zwiększenie eksportu przyczynia się do wzrostu. W pełnej wersji dochodzą jeszcze elastyczności cenowe i kurs walutowy (sformułowano też wersję poszerzoną o płatności z tytułu własności/zobowiązań zagranicznych, z której wynika, że napływ zagranicznego kapitału jako skutek deficytu handlowego oraz wykupu firm krajowych grozi wystąpieniem kryzysu walutowo-zadłużeniowego).

Postkeynesiści wykazali, że: 1) integracja krajów/regionów nierównomiernie rozwiniętych przyczyniać się będzie do dywergencji, tzn. bogatsze kraje/regiony będą się rozwijały szybciej, a biedniejsze – wolniej¹⁹; wynikało to także z teorii kumulatywnej przyczynowości²⁰, oraz teorii biegunów wzrostu²¹; 2) dywergencję może powstrzymać polityka państwa. Tym dwu zagadnieniom poświęcone zostaną kolejne części niniejszego opracowania.

3. DYWERGENCJA MIĘDZYNARODOWA

Wzrost inwestycji (lub deficytu budżetowego) w gospodarce otwartej może spowodować, że część oszczędności powstanie poza krajem, a wewnątrz niego wzrosną długi wobec zagranicy. Nie jest to wynikiem rozpasanej konsumpcji, ale rosnących trudności związanych z nieinflacyjnym zwiększaniem ilości dóbr utrzymania pracowników oraz braku kontroli nad importem i napływem kapitału. Społeczeństwo nie może z góry wiedzieć, jakie oszczędności zostaną wygenerowane przez inwestycje, inaczej mówiąc, niemożliwe jest zwiększenie oszczędności zanim pojawią się zamówienia inwestycyjne. Ekonomisci utyskujący na zbyt niskie oszczędności powinni wprost powiedzieć rodakom, że oczekują od nich kupowania droższych towarów krajowych, a nie tańszych – importowanych. Należałoby jeszcze namówić przedsiębiorców–inwestorów, aby nie zaciągali kredytów u zagranicznych podmiotów. Niezbędna okazuje

¹⁹ A.K. Dutt, *Thirlwall's Law and uneven development*, „Journal of Post Keynesian Economics” 2002, t. 24, nr 3; A.K. Dutt, *Uneven development, convergence and North-South interaction*, [w:] Ph. O'Hara (red.), *Global Political Economy and the Wealth of Nations*, Routledge, 2004; R. Blecker, *The new economic integration: Structuralist models of North-South trade and investment liberalization*, „Structural Change and Economic Dynamics” 1996, t. 7, nr 3, s. 321–345.

²⁰ G. Myrdal, *Teoria ekonomii a kraje gospodarczo nierozwinięte*, PWWG, Warszawa 1958.

²¹ F. Perroux, *Uwagi o pojęciu »biegun wzrostu«*, „Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej” 1978, nr 3–4.

się być kontrola kapitału a także kursu waluty i/lub stopy procentowej. Słuszne jest realizowanie inwestycji w taki sposób, aby oszczędności powstawały wewnątrz kraju, gdyż wywóz dochodów z tytułu zobowiązań obniża popyt wewnętrzny, ponadto, pożyczanie dewiz jest z reguły droższe niż odsetki, które można zapewnić we własnej walucie²². Wymaga to określonej polityki. W Narodowym Banku Polskim tego nie rozumiano: zbyt wysokie stopy procentowe powodowały napływ kapitału zagranicznego (dodatkowo, w latach dziewięćdziesiątych krótkoterminowi inwestorzy wiedzieli, jakiego kursu walutowego NBP będzie bronił). Bank centralny musiał dostarczać bankom prywatnym rezerw gotówkowych potrzebnych na wymianę walut na złote, następnie dokonywać sterylizacji po cenie wyższej niż zarabiał na tych rezerwach. Koszt tych operacji sięgał 1,5% PKB. Jednocześnie, ponieważ wysokie stopy procentowe osłabiały inwestycje przedsiębiorstw, to napływ kapitału zagranicznego musiał się przeistoczyć w (kredytowaną) konsumpcję, pogarszało się saldo handlowe i rosło bezrobocie²³.

W ramach postkeynesowskiego paradygmatu stworzono teorię zależności peryferii od centrum. Opiera się ona na doświadczeniach krajów Ameryki Południowej, dostarcza także wyjaśnienia procesów ekonomicznych występujących w gospodarkach przechodzących z socjalizmu do kapitalizmu. Ze względu na swą przeszłość kraje Europy Środkowej posiadały gospodarkę o niższym poziomie techniki niż w Europie Zachodniej (ale ten dystans w wielu przypadkach można było nadrobić. Gospodarkom postsocjalistycznym nie tyle brakowało kapitału, ile nowoczesnej wiedzy menedżerskiej, zwłaszcza w dziedzinie marketingu, oraz odpowiedniej polityki makroekonomicznej). Społeczeństwo aspirowało do poziomu i struktury konsumpcji obecnej na Zachodzie. Pojawiły się wysokie deficyty handlowe, niedostatecznie ograniczane polityką barier celnych i pozataryfowych, a nawet napędzane działaniami NBP. Krajowe firmy konkurujące z importem i jego nowoczesnym *design* miały problemy ze zbytem, a w końcu większość z nich upadła. W pozostałej części gospodarki niezbędne było ograniczenie możliwości importowania konsumpcji do bardziej elitarnego grona poprzez zwiększenie wydajności i/lub ograniczenie tempa wzrostu płac realnych. Ale w gospodarce pozostały już tylko nisko- i średniotechniczne procesy produkcyjne, które nie dawały szansy na skok technologiczny poprzez innowacje. Ponieważ dostęp do najwyższych technologii mają globalne korporacje, narastający wobec zagranicy dług

²² A. Bhaduri, *Dependent and self-reliant growth with foreign borrowing*, „Cambridge Journal of Economics” 1987, t. 11, s. 269–273.

²³ D.M. Nuti, *The Polish Zloty, 1990–1999: Success and Underperformance*, „American Economic Review” 2000, t. 90, nr 2, s. 53–58.

wymagał innego środka zaradczego – bezpośrednich inwestycji zagranicznych (również w formie prywatyzacji) wraz z zagwarantowaniem warunków oczekiwanych przez tych inwestorów. Polityka korporacji w zakresie śrubowania produktywności i ograniczania dynamiki płac nie odbiegała od tego, co robili krajowi biznesmeni. Niezbędne było też obniżenie podatków i idące w ślad za tym obniżenie zakresu i standardów usług publicznych²⁴. Korporacje zapewniły wzrost eksportu, a ich udział w pewnym momencie stanowił 2/3. W ten sposób długi są spłacane taniej, jak na warunki europejskie, pracą zawartą w eksporcie, zaś kosztem takiego obrotu sprawy jest transfer zysków za granicę²⁵.

W wielu badaniach ekonometrycznych wykazano brak związku lub negatywny związek między otwartością gospodarki (mierzoną zwykle udziałem sumy eksportu i importu w PKB lub poziomem restrykcji handlowych) a wzrostem²⁶. To samo dotyczy bezpośrednich inwestycji zagranicznych²⁷. Od dawna

²⁴ M. Holko, *Postkeynesowska krytyka decentralizacji polityki społecznej i urynkwienia usług publicznych*, „Polityka Społeczna” 2017, nr 1.

²⁵ C. Furtado, *Mit rozwoju gospodarczego*, PWE, Warszawa 1982.

²⁶ L. Taylor, *Trade and Growth*, „The Review of Black Political Economy” 1986, t. 14, nr 4, s. 17–36; P. Patnaik, *The context and consequences of economic liberalization in India*, „Journal of International Trade and Economic Development” 1997, t. 6, nr 2, s. 165–178; R. Rowthorn i R. Kozul-Wright, *Globalization and Economic Convergence: an Assessment*, United Nations Conference On Trade And Development, Discussion Papers nr 131, 1998; A.K. Dutt, T. Mukhopadhyay, *Globalization and the inequality among nations: A VAR approach*, „Economics Letters” 2005, t. 88, s. 295–299; J.A. Ocampo (red.), *Beyond Reforms. Structural Dynamics and Macroeconomic Vulnerability* (United Nations Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC), Worldbank, 2005), <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7378> [dostęp: 06.10.2016]; P. Sarkar, *Trade Openness and Growth: Is There Any Link?*, „Journal of Economic Issues” 2008, t. 42, nr 3, s. 763–785; A. Anagnostou i in., *Growth and Convergence-Divergence Trends in the European Union*, „Scienze Regionali” 2008, t. 7, nr 2, Special Issue.

²⁷ S. Kholdy, *Causality between foreign investment and spillover efficiency*, „Applied Economics” 1995, t. 27, nr 8; M. Carkovic, R. Levine, *Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?*, [w:] T. Moran, E. Graham, M. Blomström (red.), *Does Foreign Direct Investment Promote Development?*, Institute for International Economics: Center for Global Development, 2005, <http://public.eblib.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=3385495> [dostęp: 06.10.2016]; P. Sarkar, *Does Foreign Direct Investment Promote Growth? Panel Data and Time Series Evidence from Less Developed Countries, 1970–2002*, MPRA Paper 2007 nr 5176, <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/5176> [dostęp: 06.10.2016]; A.K. Dutt, M. Duttaray, K. Mukhopadhyay, *Foreign direct investment and economic growth in less developed countries: an empirical study of causality and mechanisms*, „Applied Economics” 2008, t. 40, s. 1927–1939; A. Rahman, *Impact of*

zwracano uwagę na konieczność opłacania wysokich dywidend i utratę kontroli nad dynamiką struktury przemysłowej²⁸. W szczególności, a) otwieranie gorzej rozwiniętej gospodarki na towary i kapitał płynące z obszarów lepiej rozwiniętych prowadzi do upadłości tych firm, które nie są w stanie szybko się przystosować do wyższej produktywności (niższych kosztów) i jakości (jest to strata dla kraju w przypadku tych firm, które były w stanie się przystosować, choć nieco wolniej)²⁹; b) firmy zagraniczne, w szczególności sieci handlowe, chętniej posilają się importem niż firmy rodzime; c) napływ kapitału, jeśli przekracza krajowe oszczędności, powoduje wypychanie rodzimych inwestycji³⁰; d) późniejsza repatriacja zysków pomniejszy dochód narodowy, czyli wewnętrzną konsumpcję i/lub inwestycje, a jednocześnie w istotny sposób wpływa na ukierunkowanie reinwestycji, bowiem e) napływ kapitału dotyczy głównie tych dziedzin, w których istotne znaczenie dla cen mają koszty pracy, nie są to zatem najnowocześniejsze zakłady i technologie. Utrwała to strukturę gospodarki, w której dominuje produkcja tanich wyrobów³¹ a zarazem utrudnia skorzystanie z *terms of trade*, ale też ogranicza możliwości inwestowania w innowacje. Korporacje inwestują zagranicą ze względu na szansę powiększenia swojej pozycji monopolistycznej; poszukują możliwości obniżenia kosztów na mniej istotnych etapach łańcucha produkcji, łatwych do przeniesienia i trudnych w imitacji. Przekazywanie wiedzy konkurentom nie leży w ich interesach. Ponieważ korporacje mają dostęp do najtańszego kredytu na świecie, podejmując decyzje o delokalizacji produkcji, kierują się różnicami płac (a nie stóp procentowych, jak głosi tradycyjna teoria)³². Przyciągane są niskimi podatkami (np. w ramach specjalnych stref ekonomicznych) i innymi

Foreign Direct Investment on Economic Growth: Empirical Evidence from Bangladesh, International „Journal of Economics and Finance” 2015, t. 7, nr 2.

²⁸ M. Kalecki, *Dzieła t. 5. Kraje rozwijające się*, PWE, Warszawa 1985, s. 57.

²⁹ W jednej ze stref niedawno udzielono pozwolenia na inwestycję zagranicznej firmie w zakresie prefabrykacji pieczywa, które potem ma trafiać do największych sieci handlowych. Można zrozumieć sprowadzanie technologii nieobecnych w Polsce (których nie umielibyśmy opanować), ale błędem jest ograniczanie produkcji, zysków i zatrudnienia w polskich piekarniach poprzez dotowanie dużego zagranicznego producenta.

³⁰ L. Bresser-Pereira, P. Gala, E. Araújo, *An empirical study of the substitution of foreign for domestic savings in Brazil*, „EconomiA” 2014, t. 15, s. 54–67.

³¹ Komisja Europejska, Dokument roboczy służb Komisji. Sprawozdanie Krajowe – Polska 2016 r. Bruksela, dnia 26.2.2016 r. SWD(2016) 89 final, s. 9.

³² S. Hymer, *The international operations of national firms: A study of direct foreign investment*, Cambridge, MA: MIT Press, 1976; S. Lall, *The Pattern of Intra-Firm Exports by US Multinationals*, „Oxford Bulletin of Statistics” 1978, t. 40, s. 209–222; W. Milberg, *Foreign Direct Investment and Development: Balancing Costs And Benefits*, „International Monetary and Financial Issues for the 1990s” 2000, t. XI.

typami pomocy publicznej, kwestią drugorzędną są powiązania z otoczeniem, ze sferą B+R i lokalnymi firmami. Korzyścią dla kraju/gminy jest wzrost zatrudnienia i funduszu płac, wzrost rodzimego sektora produkującego podstawowe dobra utrzymania pracowników oraz wpływy z opodatkowania płac. W rękach firm zagranicznych pozostaje produkcja bardziej umaszynowana, wykorzystująca „więcej” technologii i dająca większe zyski³³.

Badania statystyczne nie wykazały pozytywnych efektów inwestycji zagranicznych typu *spillover* w rodzinnych firmach, polegających na przyspieszeniu postępu technologicznego i produktywności pracy, a zarazem – konkurencyjności rynkowej; przedsiębiorstwa polskie raczej ustępowały miejsca zagranicznym, zmniejszały produkcję i inwestycje³⁴. Znalaziono efekty wzrostu produktywności w sektorze dostawców (*backward spillover*), którymi były firmy średnie, z najniższym poziomem produktywności i najniższą luką technologiczną; natomiast nie występowały lub były negatywne efekty horyzontalne tj. wewnątrzbranżowe. Wzrost produktywności jako efekt zmiany własności na zagraniczną występował w pierwszym i czwartym roku, ale zanikał w drugim, trzecim i piątym³⁵. Do podobnych wyników doszli Hagemeyer i Tyro-

³³ S. Talar, *Znaczenie zagranicznego kapitału produkcyjnego dla innowacyjności polskiego przemysłu*, [w:] E. Skrzypek, A. Sokół (red.), *Zarządzanie kapitałem ludzkim w gospodarce opartej na wiedzy*, Instytut Wiedzy i Innowacji, 2009.

³⁴ J. Konings, *The Effects of Foreign Direct Investment on Domestic Firms: Evidence from Firm Level Panel Data in Emerging Economies*, „Economics of Transition” 2001, t. 9, s. 619–633; J. Damijan i in., *The role of FDI, R&D accumulation and trade in transferring technology to transition countries: evidence from firm panel data for eight transition countries*, „Economic Systems” 2003, t. 27, nr 2, s. 189–204; K. Zukowska-Gagelmann, *Productivity Spillovers from Foreign Direct Investment in Poland*, „Economic Systems” 2000, t. 24, nr 3, s. 223–256; K. Pawlik, *Foreign Ownership and Productivity in Polish Industry*, „Eastern European Economics” 2006, t. 44, nr 5, s. 38–71; D. Ciołek, S. Umiński, *Jak mierzyć wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na produktywność przemysłu w Polsce?*, „Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego” 2007, nr 5; A. Golejewska, *Are There Labour Productivity Spillovers from Foreign Direct Investment? Evidence from the Polish Manufacturing Sector, 1993–2007*, „Yearbook of Polish European Studies” 2009, t. 12; M. Nicolini, L. Resmini, *FDI spillovers in new EU member states Which firms create them and which firms really benefit?*, „Economics of Transition” 2010, t. 18, nr 3, s. 487–511.

³⁵ J. Damijan i in., *Technology Transfer through FDI in Top-10 Transition Countries: How Important are Direct Effects, Horizontal and Vertical Spillovers?* The William Davidson Institute At The University Of Michigan Business School, 2003, Working Paper 549; J. Damijan i in., *Firm Heterogeneity and FDI Productivity Spillovers: The Case of Central and Eastern European Countries*, Growth – Innovation – Competitiveness: Fostering Cohesion in Central and Eastern Europe, 2014, Working Paper nr 2.07; M. Kolasa, *How does FDI inflow affect productivity of domestic firms? The role of horizontal and*

wicz³⁶: efekty typu *backward* były zasługą działalności B+R oraz mieszanej własności (*joint ventures*), natomiast firmy w całości zagraniczne skutecznie powstrzymywały transfer technologii. Jednocześnie, pozytywnym efektem w regionach przyjmujących BIZ towarzyszyły negatywne w pozostałych³⁷. Są to wnioski zgodne z teorią postkeynesowską: korporacje rozszerzają rynek zbytu dla swoich lokalnych dostawców, którzy osiągają efekty wynikające z prawa Verdoorna-Kaldora; przemysł rodzimy stał się poddostawcą przedsiębiorstw niemieckich³⁸, zwłaszcza samochodowy – jeden z ważniejszych w strukturze BIZ³⁹.

Globalizacja procesów produkcji opisywana jest powszechnie poprzez pojęcie łańcucha dostaw/wartości. Nie zawsze dostrzegając klasyczo-markowski rodowód tego opisu, twierdzi się, że naturalne dla współczesnego kapitalizmu jest to, iż największa wartość dodana powstaje w początkowym i końcowym etapie owego łańcucha. To wyjaśnienie jest niepełne bez odwołania się do czynnika siły przetargowej, która wpływa na podział dochodu. A to z kolei wymaga uwzględnienia wielkich korporacji pochodzących z państw stanowiących centrum światowego rozwoju oraz wyjaśnienia przyczyn i skutków napływu BIZ do peryferii.

Opisanie wzrostu gospodarczego (w teorii i praktyce) wymaga więc uwzględnienia instytucji podziału (dochodu). J. Robinson nazwała je *kapitalistycznymi regułami gry*. Oprócz prywatnej własności i struktur produkcyjnych zdominowanych przez niedoskonałą konkurencję, na podział dochodu, także w skali międzynarodowej, wpływa działalność władz państwowych. Zarówno klasycy, jak i postkeynesiści są zgodni co do tego, że podstawą rozwoju jest industrializacja, która jest nieodłącznie połączona ze wzrostem wiedzy. Industrializacja plus *reguły gry* to tandem, który przypisał/przypisuje różnym krajom/regionom odmienne role: miasta niemieckie, skandynawskie czy koreańskie dostarczają myśli technicznej, wzornictwa przemysłowego i wyrobów

vertical spillovers, absorptive capacity and competition, „The Journal of International Trade & Economic Development” 2008, t. 17, nr 1, s. 155–173.

³⁶ J. Hagemejer, J. Tyrowicz, *Not All that Glitters. The Direct Effects of Privatization Through Foreign Investment*, „Eastern European Economics” 2011, t. 49, nr 3, s. 89–111.

³⁷ M. Nicolini, L. Resmini, *Productivity spillovers and multinational enterprises: in search of a spatial dimension*, Working Papers DYNREG10, 2007.

³⁸ R. Stehrer, R. Stöllinger, *The Central European Manufacturing Core: What Is Driving Regional Production Sharing?*, FIW Research Reports, 2015

³⁹ B. Michalski, *Umiejdzynarodowienie sektora mid-tech na przykładzie wymiany handlowej sektora samochodowego w Polsce w latach 2004–2012*, „Ekonomia Międzynarodowa” 2014, nr 6.

wysokiej techniki; miasta polskie – jak to wynika z cyklicznych publikacji GUS pt. *Nauka i technika* – co najwyżej średniej i niskiej techniki, zaś polska wieś specjalizuje się jako dostawca żywności dla „europejskiego miasta”. Przyczyną powyższego stanu rzeczy jest sieć współzależności i powiązań, z których składają się globalne procesy rozwojowe kapitalizmu: sieć interakcji ekonomicznych odbywa się w daleko większej skali przestrzennej niż obszar gminy, powiatu czy województwa.

W opozycji do powyższego ujęcia wolnego handlu i BIZ znajdują się ekonomiści neoklasyccy. O wadliwości teorii obfitości zasobów była już wcześniej mowa. Natomiast Solow’a teorię wzrostu i wpisaną w nią hipotezę konwergencji poddano krytyce dowodząc, że model funkcji produkcji nie pozwala uchwycić powiązań pomiędzy integrującymi się regionami (w zakresie produkcji i dystrybucji, w tym – „szoków” i fluktuacji koniunktury): badania nad skutkami integracji obarczone są „błędem Galtona”, ponieważ oszacowana funkcja zawiera określoną długookresową ścieżkę wzrostu, uzależnioną od czynników „zamkniętych” w danym obszarze⁴⁰. Autorzy posługujący się innymi metodami dowodzą, że dynamika światowej gospodarki popycha poszczególne kraje/regiony do jednego z dwóch biegunów: a) „klubu konwergencji” z wysokim tempem wzrostu lub b) „pułapki biedy” z niskim tempem⁴¹, zarazem – począwszy od lat 1980 pomiędzy europejskimi regionami występowała dywergencja⁴².

⁴⁰ D. Quah, *Galton's fallacy and tests of the convergence hypothesis*, „Scandinavian Journal of Economics” 1993, t. 95, s. 427–443; D. Quah, *Convergence Empirics Across Economies with (Some) Capital Mobility*, „Journal of Economic Growth” 1996, t. 1, s. 95–124.

⁴¹ J.-M. Esteban, D. Ray, *On the measurement of polarization*, „Econometrica” 1994, t. 62, s. 819–851; D. Quah, *Empirics for Growth and Distribution: Stratification, Polarization, and Convergence Clubs*, „Journal of Economic Growth” 1997, t. 2, s. 27–59; M. Fischer, C. Stirböck, *Pan-European regional income growth and club-convergence Insights from a spatial econometric perspective*, „Annals of Regional Science” 2006, t. 40, s. 693–721.

⁴² J. Brada, J. Mendez, *An estimate of the dynamic effects of economic integration*, „Review of Economics & Statistics” 1988, t. 70, nr 1, s. 163–68; D. Landau, *The Contribution of the European Common Market to the Growth of Its Member Countries: An Empirical Test*, „Weltwirtschaftliches Archiv” 1995, t. 131, nr 4, s. 774–782; F. Rosati, V. Atella, *Does Productivity Converge Across Countries and Across Sectors? Empirical Evidences from Eight OECD Countries*, [w:] E. Felli (red.), *The Service Sector: Productivity and Growth*, Physica-Verlag Heidelberg, 1995; D. Neven, C. Gouyette, *Regional convergence in the European Community*, „Journal of Common Market Studies” 1995, t. 33, s. 47–65; J. Fagerberg, B. Verspagen, *Heading for divergence? Regional growth in Europe reconsidered*, „Journal of Common Market Studies” 1996, t. 34, s. 431–448; J. Fagerberg, B. Verspagen, M. Canieëls, *Technology, growth and unemployment across European regions*, „Regional Studies” 1997, t. 31, s. 457–466; J. Fagerberg, B. Verspagen,

Biorąc za podstawę dochód narodowy *per capita* przeliczany kursem waluty (wady parytetu siły nabywczej omówił Freeman⁴³) można (na podstawie danych AMECO) wyróżnić trzy kluby: a) klub krajów utrzymujących swoje wskaźniki powyżej średniej unijnej, do których w latach dziewięćdziesiątych dołączyła Irlandia, natomiast coraz bardziej odstają Włochy, których wskaźnik w tym samym okresie spadł z ok. 100% do 80%, ciągnąc ku b) grupie trzech krajów Południa, których dystans do tej średniej począwszy od lat sześćdziesiątych był stabilny. Do tej grupy dołączyła Słowenia wyprzedzając w 2006 r. Portugalię; zmierzają też do niej pozostałe c) nowe kraje członkowskie, ale od 2007 r. proces konwergencji się zatrzymał, z wyjątkiem republik bałtyckich; lider – Estonia miała się zrównać z Grecją w 2017 r. osiągając prawie 50% poziomu tzw. starej piętnastki. Jednocześnie, uboższa część społeczeństwa Estonii, Rumunii, Bułgarii i Litwy (najniższe i środkowe decyle dochodowe) traciła dochody (tym razem mierzone zrewidowanymi w 2005 r. kursami parytetu siły nabywczej) w tempie ok. 5% rocznie w okresie 1988–2008⁴⁴.

4. POSTKEYNESOWSKA POLITYKA EKONOMICZNA

W literaturze postkeynesowskiej przyjęły się określenia *profit-led* oraz *wage-led growth*. To pierwsze ma miejsce, jeśli wysokie jest wykorzystanie mocy produkcyjnych i mocne są reakcje inwestycyjne przedsiębiorców w odpowiedzi na zmiany stopy zysku lub udziału zysku w dochodzie⁴⁵. Ze względu jednak

The Impact of EU Regional Support on Growth and Convergence in the European Union, „Journal of Common Market Studies” 2003, t. 41, nr 4, s. 621–644; P. Vanhoudt, *Did the European Unification Induce Economic Growth? In Search of Scale Effects and Persistent Changes*, „Weltwirtschaftliches Archiv” 1999, t. 135, nr 2; S. Magrini, *The evolution of income dispersion among the regions of the European Union*, „Regional Science and Urban Economics” 1999, t. 29, s. 257–281; M. Giannetti, *The effects of integration on regional disparities: Convergence, divergence or both?* „European Economic Review” 2002, t. 46, s. 539–567; P. Artelaris, D. Kallioras, G. Petrakos, *Regional Inequalities and Convergence Clubs in the European Union New Member-States*, „Eastern Journal of European Studies” 2010, t. 1, nr 1, s. 113–133.

⁴³ A. Freeman, *The Poverty of Statistics and the Statistics of Poverty*, „Third World Quarterly” 2009, t. 30, nr 8.

⁴⁴ C. Lakner, B. Milanovic, *Global Income Distribution. From the Fall of the Berlin Wall to the Great Recession*, The World Bank Development Research Group, Poverty and Inequality Team, Policy Research Working Paper 6719, 2013.

⁴⁵ A. Bhaduri, S. Marglin, *Unemployment and the Real Wage: The Economic Basis of Contesting Political Ideologies*, „Cambridge Journal of Economics” 1990, t. 14, nr 4, s. 375–393.

na bezrobocie notowane we wszystkich krajach kapitalistycznych oraz rezerwy mocy w przedsiębiorstwach (które towarzyszą skartelizowanym strukturom produkcyjnym), można powiedzieć, że świat jest gospodarką zamkniętą, której wzrost napędzany jest przez płace (*wage-led growth*). Oznacza to konieczność prowadzenia polityki redystrybucji dochodu na korzyść pracowników⁴⁶ oraz finansowania wydatków rządowych z deficytu budżetowego w sposób skoordynowany pomiędzy wszystkimi (zainteresowanymi) państwami⁴⁷. Wynika to z formuły mnożnika:

$$\Delta Y_t = \frac{\Delta I_{t-v}}{(1-t)[(1-q)(1-\omega) + \mu \cdot \omega] - d - b},$$

gdzie: b – udział nadwyżki eksportowej w dochodzie.

Wewnętrzny popyt (inwestycje, deficyt budżetowy, transfery społeczne i zbiorowa konsumpcja finansowana progresywnymi podatkami) będzie tym silniej oddziaływać na wzrost dochodu, im większa jest nadwyżka eksportowa.

Dopóki prowadzono politykę keynesowską, inwestycje sprzyjały zatrudnieniu w kraju, a deficyty handlowe stymulowały rozwój światowego przemysłu i zatrudnienia. Ale zarzucono ją w latach osiemdziesiątych, wraz z rosnącą popularnością doktryny neoklasycznej (której odmianą był monetaryzm). Ponieważ nie istnieje globalna polityka budżetowa i monetarna, to w stosunkach międzynarodowych dominuje konflikt, który zmusza wszystkie kraje do obniżania podatków i płac (w tym – wydłużania czasu pracy i liberalizacji prawa pracy), ale tylko nielicznym i raczej małym krajom może to przynieść sukces⁴⁸. Nadwyżki eksportowe tych krajów okupione są stratami całej reszty, w szczególności – niższy od potencjalnego jest światowy poziom płac (i warunków pracy), zatrudnienia oraz świadczeń społecznych⁴⁹.

Wykazano, że gospodarkę europejską charakteryzuje schemat *wage-led growth*, natomiast jej elementy składowe konkurują ze sobą o udział w światowym rynku. Takie małe otwarte gospodarki narodowe mogą być pobu-

⁴⁶ M. Kalecki, *Teoria opodatkowania towaru, dochodu i majątku*, [w:] J. Osiatyński (red.), *Michał Kalecki, Dzieła*, t. 1, PWE, Warszawa 1979.

⁴⁷ M. Kalecki, *Multilateralizm a pełne zatrudnienie*, [w:] J. Osiatyński (red.), *Michał Kalecki, Dzieła*, t. 1, PWE, Warszawa 1979.

⁴⁸ M. Lavoie, E. Stockhammer (red.), *Wage-Led Growth*, Palgrave Macmillan, London 2013.

⁴⁹ W. Olney, *A race to the bottom? Employment protection and foreign direct investment*, „Journal of International Economics” 2013, t. 91, s. 191–203; D. Kiefer, C. Rada, *Profit Maximising Goes Global: The Race to the Bottom*, „Cambridge Journal of Economics” 2015, t. 39, s. 1333–1350.

dzane zyskami ze względu na popyt eksportowy⁵⁰. Korzystać będą te kraje, które potrafią⁵¹: 1) obniżyć płace, a przez to – ceny, 2) osłabić kurs waluty. Wpływ na koszty wywierają także podatki, które, założmy dla uproszczenia, pozwalają utrzymać ludzi niepracujących; gdyby 3) obniżyć podatki (wraz z obniżaniem standardu życia biernych zawodowo, bezrobotnych oraz emerytów i rencistów), to niższe ceny zwiększą konkurencyjność międzynarodową; 4) zwiększyć produktywność pracy. W średnio- i długookresowym modelu postkeynesowskim gospodarka krajowa działa w taki sposób, że jej tempo wzrostu określone jest przez popyt, zgodnie z formułą Thirlwalla. Jeśli utrzymywana jest nadwyżka lub przynajmniej równowaga handlowa, to stwarza to też możliwość podniesienia płac i/lub deficytu budżetowego. Ten popyt stymuluje produkcję. Według prawa Verdoorna-Kaldora, im szybciej rośnie produkcja krajowa, tym większy jest wzrost wydajności, a sektorem generującym ten wzrost jest przemysł.

Polityka ekonomiczna sprowadza się w takich warunkach do promowania rozwoju przemysłu⁵², ponieważ ogniskuje ona powiązane ze sobą czynniki wzrostu: a) nadwyżkę eksportową (lub przynajmniej równowagę handlową), b) wzrost produktywności pozwalający na wzrost płac, c) możliwości regulacji cen pieniądza i dewiz. Nadwyżka handlowa zapewnia wysoki poziom rezerw walutowych, w takich warunkach znika niemożność jednoczesnej regulacji trzech kategorii: przepływów kapitału, stopy procentowej i kursu waluty. Kontrola kapitałowa jest zapewniona przez nadwyżkę eksportową, a to zapewnia wpływ na pozostałe dwie zmienne. Korzystny kurs walutowy jest w warunkach integracji europejskiej narzędziem zastępującym politykę ceł i subsydiów⁵³. Trzeba jednak przeciwdziałać nadmiernemu napływowi kapitału na rynki aktywów, aby nie wywołać bańki spekulacyjnej i kryzysu finansowego; sprowadza się to do różnicowania stawek podatku tak, aby pro-

⁵⁰ S. Ederer, E. Stockhammer, *Demand effects of the falling wage share in Austria*, „Empirica” 2008, t. 35, nr 5, s. 481–502.

⁵¹ R. Blecker, *Kaleckian Macro Models for Open Economies*, [w:] J. Deprez, J. Harvey (red.), *Foundations of International Economics: Post Keynesian Perspectives*, Taylor & Francis Ltd, 1999, s. 116–149.

⁵² K. Łaski, *Wykłady...*, *op. cit.*, s. 154.

⁵³ N. Barbosa-Filho, *Exchange rates, growth and inflation*, Annual Conference on Development and Change, Campos Do Jordão, Brazil 18–20 Nov. 2006; R. Frenkel, L. Taylor, *Real Exchange Rate, Monetary Policy and Employment*, [w:] G. Epstein, E. Yeldan (red.), *Beyond Inflation Targeting: Assessing the Impacts and Policy Alternatives*, E. Elgar, 2009; R. Frenkel, M. Rapetti, *The Real Exchange Rate as a Target of Macroeconomic Policy*, [w:] A. Calcagno i in. (red.), *Rethinking Development Strategies After The Financial Crisis*, Vol. I: *Making The Case For Policy Space*, UNCTAD, United Nations, 2015.

mować długoterminowe, a nie spekulacyjne, inwestycje, co wywołuje potrzebę d) polityki budżetowej. Stwarza ona możliwość stymulacji rodzimej produkcji (i zatrudnienia) poprzez deficyt budżetowy i redystrybucję dochodów. Ponieważ łatwiej jest wywrzeć wpływ na popyt wewnętrzny, nie należy nadmiernie hamować wzrostu wynagrodzeń. Konkurencyjne ceny (w handlu światowym) można utrzymać ograniczając udział luksusowej (przeważnie importowanej) konsumpcji w zyskach oraz udział kosztów ogólnych, głównie odsetek od kredytów, do czego potrzebna jest polityka pieniężna.

Tabela 1

Porównanie postkeynesowskiej i europejskiej polityki wzrostu

Postkeynesowska polityka wzrostu	Europejska polityka wzrostu
1) Pełne zatrudnienie jako główny cel/problem polityki ekonomicznej, inflacja jest drugorzędym problemem wynikającym z niedostatków zdolności produkcyjnych, a nie takich czy innych cech „rynku pracy”/ pracowników.	1) Stabilność cen i konsolidacja (czyli ograniczanie) budżetu państwa
2) Popyt jako czynnik wzrostu produkcji	2) Podaż będzie rosła, jeśli zlikwidowane zostaną bariery (w zakresie prawa, podatków, sprawnej administracji publicznej i instytucji otoczenia biznesu, dogodnego transportu dla rozwoju handlu na wspólnym rynku, dostępu do finansowania i działalności B+R itp.), które ją hamują
3) Środkiem ograniczania bezrobocia jest wyższy efektywny popyt	3) Narzędziem ograniczania bezrobocia jest wyższa elastyczność rynku pracy, szkolenia dla bezrobotnych i indywidualne ścieżki kariery, większa mobilność pracowników
4) Postęp technologiczny zależy od tempa wzrostu produkcji przemysłowej, edukacja dopasuje się do technologii. Polityka technologiczna/przemysłowa rozwiązaniem problemu inflacji.	4) Promowanie indywidualnych nakładów na inwestowanie w tzw. kapitał ludzki
5) Niższe oszczędności pracowników stymulują wzrost	5) Wyższe oszczędności pracowników stymulują inwestycje
6) Stabilny lub rosnący udział płac	6) Malejący udział płac (obniżenie kosztów pracy na jednostkę produktu), doktryna NAIRU
7) Polityka antycykliczna	7) Polityka antycykliczna nieznacząca dla ścieżki wzrostu
8) Wzrost sektora publicznego promuje wzrost	8) Ograniczanie sektora publicznego, prywatyzacja i deregulacja, partnerstwo publiczno-prywatne
9) Koordynacja podatkowa	9) Deregulacja, konkurencja podatkowa
10) Współpraca międzynarodowa	10) Konkurencja międzynarodowa

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Tausch, A. Heshmati, U. Brand, *Globalization, the Human Condition and Sustainable Development in the Twenty-first Century: Cross-national Perspectives and European Implications*, Anthem Press, 2013, s. 19.

5. POLITYKA UNII EUROPEJSKIEJ

Poprzez politykę kursową, cła i subsydia należy zapewnić zrównoważenie bilansu handlowego na poziomie całej UE; skoro zaś nadwyżki jednych zostaną zrównane z defycytami innych państw członkowskich, należy sprawić, aby wspólnotowi wierzyciele zakupili u wspólnotowych dłużników towary lub postawili do ich dyspozycji pożyczki inwestycyjne na niski procent (niższy niż tempo wzrostu krajów dłużniczych. Analizując ten problem dawno temu, E. Domar, wypowiadając się w imieniu najbogatszego kraju świata i największego pożyczkodawcy, stwierdził: „Na pewno nie potrzebujemy odsetek jako źródła dochodu”⁵⁴). Wszystkie kraje powinny prowadzić politykę pełnego zatrudnienia. Państwa strefy euro mogłyby też skorzystać z prawa senioratu i stworzyć krajom spoza tej strefy możliwości utrzymywania euro jako rezerwy walutowej, na ten cel mogłyby również zwiększyć emisję długów publicznych, z gwarancjami spłaty odsetek ze strony EBC. Wówczas w strefie euro utrzymywałby się deficyt handlowy, podobnie jak w Stanach Zjednoczonych⁵⁵. Eurozona prowadziłaby w ten sposób politykę pełnego zatrudnienia także dla krajów spoza strefy, w szczególności – dla pozostałych członków Unii. Należałoby zatem zezwolić grupie krajów UE posiadających własne waluty na podejmowanie działań równoważących saldo handlowe na poziomie tej grupy przy założeniu, że będą one transferować nadwyżki/deficyty pomiędzy sobą. Rzeczywistość jest od tego odległa.

Porównując postkeynesowską i europejską politykę rozwoju można zauważyć neoklasyczne źródła tej ostatniej (zob. tab. 1). Integracja europejska w pierwszym rzędzie oznacza liberalizację przepływu towarów i kapitału w ramach jednolitego rynku. Powoduje demontaż polityki makroekonomicznej, albowiem kraje członkowskie:

- 1) eurostrefy nie mają wpływu na regulację importu, a pozostające poza wspólną walutą mają ograniczony wpływ polegający wyłącznie na polityce kursowej (może się to też odbywać poprzez działania instytucji konsumenckich oraz państwowych instytucji egzekwujących normy jakości, ale sprawność tychże jest odmienna w poszczególnych krajach i zapewne jest niższa w krajach, które mają deficyty handlowe);
- 2) muszą akceptować niższe zagraniczne standardy jakości ze względu na harmonizację na zasadzie wzajemnego uznawania norm (połowa towarów

⁵⁴ E. Domar, *Szkice...*, *op. cit.*, s. 211.

⁵⁵ J. Toporowski, *Dlaczego gospodarka światowa potrzebuje krachu finansowego*, Książka i Prasa, Warszawa 2012

została dopuszczona do obrotu w ten sposób)⁵⁶; podobna reguła występuje w orzeczeniach Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w odniesieniu do praw pracowniczych i kompetencji związków zawodowych – w ten sposób niskie standardy obecne w Europie Środkowej przenoszone są do takich krajów, jak Dania czy Szwecja, które ukształtowały znacznie wyższe standardy⁵⁷;

- 3) mogą stosować politykę przemysłową (państwa gorzej rozwinięte czynią to w ramach polityki spójności) w sposób uregulowany w unijnych aktach prawnych. Ta polityka jest szczególnie ważna w krajach słabiej rozwiniętych, w których stanowi ona element tzw. polityki spójności. Obie te polityki mają mankamenty, ale omówienie ich wymaga osobnego artykułu;
- 4) mogą korzystać z deficytu budżetowego tylko do limitów określonych w traktacie z Maastricht i nie mają wpływu na politykę pieniężną przekazując ją niezależnemu bankowi centralnemu. Nie ma naukowego dowodu na to, że ta niezależność ma się manifestować priorytetem celu inflacyjnego.

Inflacja jest standardowym argumentem przeciwko finansowaniu potrzeb budżetu państwa przez bank centralny. Ale gdy występuje bezrobocie, bank centralny powinien zwiększyć emisję pieniądza, dokładnie na tej samej podstawie teoretycznej, która uzasadnia skuteczność deficytu budżetowego⁵⁸. Źródłem inflacji jest wyczerpywanie się zdolności wytwórczych w trakcie wzrostu gospodarczego napędzanego popytem, a z tym wiąże się wzrost siły przetargowej pracowników. Klasy społeczne walczą o większy udział w dochodzie i ten konflikt towarzyszy inflacji, czy też ją prowokuje, natomiast jego koniecznym skutkiem jest przyrost ilości pieniądza. Pieniądze stwarzane są przez banki poszukujące okazji do osiągnięcia zysków. W trakcie ekspansji gospodarki przedsiębiorcy oczekują wzrostu przyszłych zysków, biorą zatem więcej kredytów, aby opłacić roszczenia pracowników i rosnące ceny dostawców⁵⁹. Płace nominalne, odniesione do wydajności pracy, powinny rosnać przynaj-

⁵⁶ Ch. Hermann, *Neoliberalism in the European Union*, „Studies in Political Economy” 2007, nr 79.

⁵⁷ F. Scharpf, *The only solution is to refuse to comply with ECJ rulings*, „Social Europe Journal” 2008, t. 4, nr 1; Ch. Joerges, F. Rödl, *Informal Politics, Formalised Law and the ‘Social Deficit’ of European Integration. Reflections after the Judgments of the ECJ in Viking and Laval*, „European Law Journal” 2009, t. 15, nr 1, s. 1–19; M. Everson, C. Joerges, *Reconfiguring the Politics–Law Relationship in the Integration Project through Conflicts–Law Constitutionalism*, „European Law Journal” 2012, t. 18, nr 5.

⁵⁸ J. Robinson, *Wstęp do teorii zatrudnienia*, Wyd. Kazimierza Rutkiego, 1947, s. 64, 102.

⁵⁹ W. Godley, M. Lavoie, *Monetary Economics: An Integrated Approach to Credit, Money, Income, Production and Wealth*, Palgrave Macmillan, 2007.

mniej o tyle, by zrównać się z inflacją. Jeśli rosna słabiej, to ograniczą popyt konsumpcyjny. Jeśli bardziej rosna, to powiększa się udział płac w dochodzie, a przedsiębiorcy zostaną zmuszeni do ograniczenia zbytkowej konsumpcji, by zrealizować inwestycje podnoszące poziom wydajności. O ile wzrost stóp procentowych pozostaje nieco w tyle za wzrostem cen, to zyski przedsiębiorstw niefinansowych nie są ograniczane od tej strony i popyt na kredyty się utrzymuje. Spirala cenowo-płacowa (zakładając równoważony bilans handlowy) ma ten zasadniczy walor, że podtrzymuje wzrost gospodarczy⁶⁰.

Warto dodać, że w UE zaobserwowano dywergencję, gdy chodzi o powyższe wymienione elementy, tj. realny kurs walutowy, produkcję przemysłową, inflację oraz – skutek tych czynników – rachunku obrotów bieżących⁶¹.

Postkeynesiści od dawna ostrzegali, że integracja gospodarczo-walutowa obniża potencjalny wzrost gospodarczy w UE⁶². Przebieg ostatniego kryzysu finansowego jest w dużej mierze uwarunkowany przez obecność euro i tzw. kryteria z Maastricht. W prawodawstwie unijnym kształtującym politykę makroekonomiczną dominuje pogląd, że przyczyną kryzysu są deficyty budżetowe i długi publiczne. Wyrazem tego był Pakt Stabilności i Rozwoju, w którym zacieśniono kryterium traktatowe dopuszczając tzw. strukturalny deficyt w wysokości 1% PKB, o ile dług nie przekracza 60% PKB. Natomiast w Traktacie o Stabilności, Koordynacji i Zarządzaniu (umowa międzyrządowa nie będąca prawem UE, która weszła w życie w 2013 r.) ustalono ten limit na 0,5%. Poprzez kilka aktów prawnych w 2011 r. („sześciopak”) i 2013 r. („dwupak”) doprecyzowano i zwiększono nadzór nad budżetami krajowymi, w tym – określono możliwe kary, ze strony Komisji i Trybunału UE. Pominąwszy zarzuty, że powyższe kroki prawne są niedemokratyczne i niezgodne z zasadami prawa międzynarodowego⁶³, to antydeficytowe nastawienie

⁶⁰ A. Bhaduri, *Makroekonomiczna...*, op. cit., s. 71; K. Łaski, *Wykłady...*, op. cit., s. 159.

⁶¹ C. Carrasco, P. Peinado, *On the Origin of European Imbalances in the Context of European Integration*, „Panoeconomicus” 2015, t. 62, s. 177–191.

⁶² Ph. Arestis, M. Sawyer, *The Single European Currency: Prospects and an Alternative Proposal*, „Zagreb International Review of Economics and Business” 1998, t. 1, nr 1, s. 27–44; Ph. Arestis, M. Sawyer, *Macroeconomic Policies of the Economic and Monetary Union: Theoretical Underpinnings and Challenges*, Rochester, NY: SSRN Scholarly Paper Social Science Research Network, 2003, <https://papers.ssrn.com/abstract=439442> [dostęp: 06.10.2016].

⁶³ M. Muszyński, *Pakt fiskalny: prawnomiędzynarodowe i konstytucyjne studium przypadku*, „Ius Novum” 2014 nr specjalny, <http://www.lazarski.pl/badania-i-rozwoj/ius-novum/ius-novum-online> [dostęp: 06.10.2016]; M. Everson, Ch. Joerges, *Who is the guardian for constitutionalism in Europe after the financial crisis?*, [w:] J.E. Fossum, A.J. Menéndez

zaostrzyło kryzys⁶⁴ i wymusiło przyjęcie przez EBC roli kredytodawcy ostatniej instancji.

Wraz z podważeniem zaufania do krajów napiętnowanych określeniem PIIGS nastąpiła ucieczka kapitału z tych krajów do systemów finansowych uznawanych za bezpieczne. Narodowe banki tworzące system bankowości centralnej we Włoszech, Hiszpanii, Portugalii, Grecji i Irlandii (GIIPS) musiały umożliwić krajowym bankom wytransferowanie depozytów do banków niemieckich, holenderskich i luksemburskich. Odbywało się to poprzez kredyty w ramach systemu rozliczeń TARGET2. Gdyby nie ta działalność narodowych filii EBC, system bankowy załamałby się. W konsekwencji niemieckie i holenderskie systemy bankowe miały ogromne nadwyżki płynności, których wcale nie potrzebowały⁶⁵.

EBC realizował niewielki program skupu obligacji rządowych oraz oferował bankom prywatnym tanie kredyty i tą głównie drogą obniżał rentowność obligacji krajów uznanych na rynkach finansowych za zagrożone upadłością. EBC krytykowany był za podejmowanie działań w zbyt ograniczonej skali i zbyt późno⁶⁶. W strefie euro w okresie 2008–2015 średnioroczna stopa wzrostu była nieco większa od zera, od 2015 r. do połowy 2016 r. wokół zera oscylowała inflacja. Spóźnione reakcje Banku mogły być związane z ciągłym sprzeciwem Niemiec i podejrzeniem niezgodności tych działań z Traktatem. EBC nie może bezpośrednio kupować obligacji rządowych, ale może operować na rynku wtórnym. Trybunał Sprawiedliwości UE w styczniu 2015 r. orzekł, że skup długu z rynku wtórnego jest zgodny z Traktatem (pod warunkiem, że odbędzie się w takim odstępie czasu od transakcji na rynku pierwotnym, aby na rynku wtórnym ustaliła się cena). Dopiero więc w marcu 2015 r. EBC przystąpił do „luzowania ilościowego” przeznaczając na wykup obligacji najpierw kwotę 60 mld euro miesięcznie, a w kwietniu 2016 r. zwiększając ją (na rok) do 80 mld euro. Poparli je wszyscy szefowie narodowych banków centralnych eurostrefy, poza Bundesbankiem. Wydaje się, że jest to dość oczywiste ominięcie zakazu skupu

(red.), *The European Union in Crises or the European Union as Crises?*, Centre for European Studies University of Oslo, ARENA Report, nr 2/14, 2014.

⁶⁴ A. Truger, *The Fiscal Compact, Cyclical Adjustment and the Remaining Leeway for Expansionary Fiscal Policies in the Euro Area*, „Panoeconomicus” 2015, t. 62, nr 2, s. 157–175; N. Dodig, H. Herr, *Current Account Imbalances in the EMU: An Assessment of Official Policy Responses*, „Panoeconomicus” 2015, t. 62, nr 2, s. 193–216.

⁶⁵ H. Herr, *The European Central Bank and the Us Federal Reserve as Lender of Last Resort*, „Panoeconomicus” 2014, t. 61, nr 1, s. 59–78.

⁶⁶ *Ibidem*; J. Bibow, *From Antigrowth Bias to Quantitative Easing: The ECB's Belated Conversion?*, Economics Working Paper Archive (Levy Economics Institute) 2016, https://ideas.repec.org/p/lev/wrkpap/wp_868.html [dostęp: 02.03.2017].

rządowego długu i wyraźnie ujawnia wadliwość tego zakazu. EBC obniża stopę procentową, a im większą część długu publicznego przejmie, tym więcej odsetek zwróci rządowi (odpowiednich operacji dokonują narodowe banki tworzące Europejski System Banków Centralnych strefy euro). W ten sposób umożliwia rządowi zwiększenie wydatków, których skutkiem będzie wzrost popytu i produkcji. Idea jest słuszna, lecz wykonanie – nie całkiem poprawne, ze względu bowiem na określone warunki skupu, Grecja, która najbardziej takich operacji potrzebowała (stopa bezrobocia wzrosła do 27,5% w 2013 r., w 2015 – 24,9%, a PNB spadł o 25% w okresie 2007–2013, a potem wszedł w fazę stagnacji), była z nich wyłączona, zaś najwięcej (321,5 mld euro według stanu na styczeń 2017 r. – 24% ogólnej kwoty składającej się na *public sector purchase programme*) skupiono obligacji niemieckich, których rentowności są najniższe w Europie.

Jednocześnie EBC udziela też taniego kredytu bankom (i skupuje papiery korporacyjne), starając się wprawdzie kierować ten strumień do realnej gospodarki, ale przecież nie ma wpływu na to, czy pieniądze w tej sferze pozostaną, czy skierują się ku sferze finansowej. Obniżki stóp procentowych na rynku długu powinny wywołać reakcję w postaci zmiany wyceny kapitałów własnych. Ludzie poszukujący dochodów kapitałowych będą bowiem akceptować stopę dywidendy niższą niż wcześniej. Spowoduje to wzrost wartości akcji. EBC nie ma możliwości sterylizować z gotówki wyłącznie rynki aktywów, odczuje to też sfera realna, ale dopóki inflacja będzie w dopuszczalnym limicie, Bank zapewne nie podejmie działań. Jeśli polityka podatkowa poszczególnych państw nie będzie przeciwdziałać wzrostowi cen aktywów, powstać może kolejna bańka spekulacyjna. Jeśli dostatecznie duża część społeczeństwa zostanie skuszona wzrostami kursów akcji na giełdzie, to zaczną je kupować bezpośrednio lub przez pośredników. Zakładając, że wszyscy ci inwestorzy będą jeszcze przez jakiś czas utrzymywać konsumpcję dzięki kredytom, sytuacja w realnej gospodarce nie będzie się pogarszać, ale gdy tylko dochody z akcji przestaną wystarczać na spłatę odsetek, to powróci kryzys finansowy. EBC będzie więc musiał zażegnawać i zarazem wywoływać kolejne kryzysy, aż politycy zrozumieją jaką politykę należy prowadzić.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Teoria postkeynesowska opisuje funkcjonowanie gospodarki opierając się na tożsamościach bilansowych. Ekonomisci neoklasycyści budują modele szczegółowe oparte na restrykcyjnych założeniach, zaś postkeynesiści są w stanie zbudować modele bardziej ogólne, pozbawione specyficznych założeń

odnoszących się do zachowania poszczególnych konsumentów (zbędna jest koncepcja użyteczności krańcowej) i producentów (nie występuje konieczność maksymalizacji zysku) oraz odnośnie do techniki produkcji (brak potrzeby odwoływania się do produktywności krańcowej). W ten sposób są w stanie wyjaśnić wpływ akumulacji kapitału, podziału dochodu i innowacji na wzrost gospodarczy oraz udowodnić, że wzrost gospodarczy jest stymulowany przez deficyt budżetowy, progresywne podatki dochodowe (lub majątkowe) ograniczające oszczędności, a także przez politykę stóp procentowych i kursu walutowego. Światowa gospodarka jest zamknięta i to co powiedziano powyżej ma wobec niej pełne zastosowanie. W gospodarce otwartej sprawy nieco się komplikują.

Poprawna polityka ma poziomie Unii powinna zmierzać do osiągnięcia równowagi eksportu i importu poprzez narzędzia polityki handlowej. Następnie należy zrównoważyć krajowe deficyty i nadwyżki eksportowe poprzez zakupy dóbr lub tanie kredyty inwestycyjne. W tych warunkach wszystkie kraje mogłyby (i powinny czynić to solidarnie) prowadzić politykę pełnego zatrudnienia.

Natomiast w Traktacie konstytuującym UE głównym celem makroekonomicznym nie jest bezrobocie ani bilans handlowy, lecz poziom inflacji i stabilny kurs walutowy. Niska inflacja wymaga wysokich stóp procentowych, ale to ogranicza tempo wzrostu i zatrudnienie. Ustalając limity deficytu i długu publicznego, Unia wymusza osiągnięcie przynajmniej 5%-owego tempa wzrostu. Nie wiadomo jednak, skąd bierze się przekonanie, że każdy słabiej rozwinięty kraj UE może to tempo osiągnąć przy wymaganym poziomie deficytu i niskiej inflacji (zakładając konwergencję, kraje lepiej rozwinięte powinny powiększać produkcję w wolniejszym tempie i prawdopodobnie przy niższym deficycie).

Przyczyną problemów nie jest przekroczenie określonych limitów inflacji i deficytu. Symptomaticznie zagrożeniem jest wzrost stopy procentowej powyżej stopy wzrostu gospodarczego. W przypadku długu zagranicznego stopa wzrostu musi być o tyle wyższa od stopy procentowej, o ile stopa importu przewyższa stopę eksportu. W wyniku działań zaostrzających konsolidację i oszczędności budżetowe sytuacja gospodarcza w UE pogorszyła się. EBC musiał więc podjąć kroki uznawane w tradycyjnej teorii ekonomii za niedopuszczalne. Krytycy twierdzą, że negatywnym skutkiem tych działań będzie inflacja, ale mylą się, bowiem wzrost cen znamionuje właśnie pozytywne zmiany w sferze realnej, zatem dążenie EBC do powiększenia inflacji jest słuszne. Rzeczywistym problemem może być kolejna bańka spekulacyjna, jeśli dotknie ona dochodów pracowniczych (i emerytur). Choć od 2015 r. polityka pieniężna prowadzona jest względnie poprawnie, to przyniesie prawdopodobnie

ograniczone skutki, ponieważ nie towarzyszą jej niezbędne działania fiskalne oraz w zakresie polityki handlowej i przemysłowej. W UE nie prowadzi się odpowiedniej polityki makroekonomicznej, tzn. polityki wspierającej inwestycje przemysłowe w krajach i regionach notujących deficyty handlowe. Przypuszczalnie więc umocni się pozycja gospodarek dominujących w eksporcie, a dopływ pieniądza pozwoli krajom z nadwyżką importu przeciwważyć ją deficytem budżetowym.

Pojedyncze kraje, jeżeli nie dysponują wysoką wydajnością pracy, skazane są na konkurowanie poziomem płac i podatków, tzn. muszą zaniżyć tempo wzrostu standardu życia pracowników. W ten sposób ograniczany jest globalny popyt i stopa wzrostu. Taka polityka może przynieść sukces nielicznym państwom i uwarunkowana jest deficytami handlowymi utrzymywanymi przez inne państwa i narastaniem długów tych drugich wobec tych pierwszych. W słabiej rozwiniętych krajach możliwość operowania polityką budżetową i pieniężną jest współzależna ze skutecznością polityki przemysłowej. Dzięki tej ostatniej osiągnięta jest wydajność pracy i koszty pracy, które zapewniają nadwyżkę eksportową i poziom rezerw walutowych odpowiedni do prowadzenia zintegrowanej polityki fiskalnej (pobudzanie popytu i ograniczanie wzrostu cen aktywów) i monetarnej (konkurencyjny kurs walutowy i niska stopa procentowa). Przykładem skuteczności takiej polityki jest rozwój niektórych krajów Azji. Poprzez kontrolę kapitałową, selektywny import i wysoką akumulację w dużych firmach przemysłowych zmusiły swoje społeczeństwa do finansowania wzrostu z rodzimych oszczędności. Nie porzestały przy tym na średniej technice i średnim dochodzie, inwestowały w branże o coraz to wyższym poziomie technologii, zmieniając strukturę swej gospodarki. Jednak bez amerykańskiego i europejskiego popytu ten sukces nie byłby możliwy.

BIBLIOGRAFIA

- Anagnostou A. i in., *Growth and Convergence-Divergence Trends in the European Union*, „Scienze Regionali” 2008, t. 7, nr 2, Special Issue.
- Arestis Ph., Sawyer M., *Macroeconomic Policies of the Economic and Monetary Union: Theoretical Underpinnings and Challenges*, Rochester, NY: SSRN Scholarly Paper Social Science Research Network, 2003, <https://papers.ssrn.com/abstract=439442> [dostęp: 06.10.2016].
- Arestis Ph., Sawyer M., *The Single European Currency: Prospects and an Alternative Proposal*, „Zagreb International Review of Economics and Business” 1998, t. 1, nr 1.

- Artelaris P., Kallioras D., Petrakos G., *Regional Inequalities and Convergence Clubs in the European Union New Member-States*, „Eastern Journal of European Studies” 2010, t. 1, nr 1.
- Barbosa-Filho N., *Exchange rates, growth and inflation*, Annual Conference on Development and Change, Campos Do Jordão, Brazil 18–20 Nov. 2006.
- Bhaduri A., Marglin S., *Unemployment and the Real Wage: The Economic Basis of Contesting Political Ideologies*, „Cambridge Journal of Economics” 1990, t. 14, nr 4.
- Bhaduri A., *Dependent and self-reliant growth with foreign borrowing*, „Cambridge Journal of Economics” 1987, t. 11.
- Bhaduri A., *Makroekonomiczna teoria dynamiki produkcji towarowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- Bibow J., *From Antigrowth Bias to Quantitative Easing: The ECB’s Belated Conversion?*, Economics Working Paper Archive (Levy Economics Institute) 2016, https://ideas.repec.org/p/lev/wrkpap/wp_868.html [dostęp: 02.03.2017].
- Blecker R., *Kaleckian Macro Models for Open Economies*, [w:] J. Deprez, J. Harvey (red.), *Foundations of International Economics: Post Keynesian Perspectives*, Taylor & Francis Ltd, 1999.
- Blecker R., *The new economic integration: Structuralist models of North-South trade and investment liberalization*, „Structural Change and Economic Dynamics” 1996, t. 7, nr 3.
- Brada J., Mendez J., *An estimate of the dynamic effects of economic integration*, „Review of Economics & Statistics” 1988, t. 70, nr 1.
- Bresser-Pereira L., Gala P., Araújo E., *An empirical study of the substitution of foreign for domestic savings in Brazil*, „Economia” 2014, t. 15.
- Carkovic M., Levine R., *Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?*, [w:] T. Moran, E. Graham, M. Blomström (red.), *Does Foreign Direct Investment Promote Development?* Institute for International Economics: Center for Global Development, 2005, <http://public.eblib.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=3385495> [dostęp: 06.10.2016].
- Carrasco C., Peinado P., *On the Origin of European Imbalances in the Context of European Integration*, „Panoeconomicus” 2015, t. 62.
- Chang Ha-J., *Kicking Away the Ladder: An Unofficial History of Capitalism, Especially in Britain and the United States*, „Challenge” 2002, t. 45, nr 5.
- Ciołek D., Umiński S., *Jak mierzyć wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na produktywność przemysłu w Polsce?*, „Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego” 2007, nr 5.
- Damijan J. i in., *Firm Heterogeneity and FDI Productivity Spillovers: The Case of Central and Eastern European Countries*, Growth – Innovation – Com-

- petitiveness: Fostering Cohesion in Central and Eastern Europe, 2014, Working Paper nr 2.07.
- Damijan J. i in., *Technology Transfer through FDI in Top-10 Transition Countries: How Important are Direct Effects, Horizontal and Vertical Spillovers?* The William Davidson Institute At The University Of Michigan Business School, 2003, Working Paper 549.
- Damijan J. i in., *The role of FDI, R&D accumulation and trade in transferring technology to transition countries: evidence from firm panel data for eight transition countries*, „Economic Systems” 2003, t. 27, nr 2.
- Dodig N., Herr H., *Current Account Imbalances in the EMU: An Assessment of Official Policy Responses*, „Panoeconomicus” 2015, t. 62, nr 2.
- Domar E., *Szkice z teorii wzrostu gospodarczego*, PWN, Warszawa 1962.
- Dutt A.K., Mukhopadhyay T., *Globalization and the inequality among nations: A VAR approach*, „Economics Letters” 2005, t. 88.
- Dutt A.K., Duttaray M., Mukhopadhyay K., *Foreign direct investment and economic growth in less developed countries: an empirical study of causality and mechanisms*, „Applied Economics” 2008, t. 40.
- Dutt A.K., *Thirlwall's Law and uneven development*, „Journal of Post Keynesian Economics” 2002, t. 24, nr 3.
- Dutt A.K., *Uneven development, convergence and North–South interaction*”, [w:] Ph. O'Hara (red.), *Global Political Economy and the Wealth of Nations*, Routledge, 2004.
- Ederer S., Stockhammer E., *Demand effects of the falling wage share in Austria*, „Empirica” 2008, t. 35, nr 5.
- Esteban J.-M., Ray D., *On the measurement of polarization*, „Econometrica” 1994, t. 62.
- Everson M., Joerges C., *Reconfiguring the Politics–Law Relationship in the Integration Project through Conflicts–Law Constitutionalism*, „European Law Journal” 2012, t. 18, nr 5.
- Everson M., Joerges Ch., *Who is the guardian for constitutionalism in Europe after the financial crisis?*, [w:] J.E. Fossum, A.J. Menéndez (red.), *The European Union in Crises or the European Union as Crises?* Centre for European Studies University of Oslo, ARENA Report, nr 2, 2014.
- Fagerberg J., Verspagen B., *Heading for divergence? Regional growth in Europe reconsidered*, „Journal of Common Market Studies” 1996, t. 34.
- Fagerberg J., Verspagen B., *The Impact of EU Regional Support on Growth and Convergence in the European Union*, „Journal of Common Market Studies” 2003, t. 41, nr 4.
- Fagerberg J., Verspagen B., Canieëls M., *Technology, growth and unemployment across European regions*, „Regional Studies” 1997, t. 31.

- Fischer M., Stirböck C., *Pan-European regional income growth and club-convergence Insights from a spatial econometric perspective*, „Annals of Regional Science” 2006, t. 40.
- Freeman A., *The Poverty of Statistics and the Statistics of Poverty*, „Third World Quarterly” 2009, t. 30.
- Frenkel R., Taylor L., *Real Exchange Rate, Monetary Policy and Employment*, [w:] G. Epstein, E. Yeldan (red.), *Beyond Inflation Targeting: Assessing the Impacts and Policy Alternatives*, E. Elgar, 2009.
- Frenkel R., Rapetti M., *The Real Exchange Rate as a Target Of Macroeconomic Policy*, [w:] A. Calcagno i in. (red.), *Rethinking Development Strategies After The Financial Crisis Vol. I: Making The Case For Policy Space*, UNCTAD, United Nations, 2015.
- Furtado C., *Mit rozwoju gospodarczego*, PWE, Warszawa 1982.
- Giannetti M., *The effects of integration on regional disparities: Convergence, divergence or both?*, „European Economic Review” 2002, t. 46.
- Godley W., Lavoie M., *Monetary Economics: An Integrated Approach to Credit, Money, Income, Production and Wealth*, Palgrave Macmillan, 2007.
- Golejewska A., *Are There Labour Productivity Spillovers from Foreign Direct Investment? Evidence from the Polish Manufacturing Sector, 1993–2007*, „Yearbook of Polish European Studies” 2009, t. 12.
- Hagemeyer J., Tyrowicz J., *Not All that Glitters. The Direct Effects of Privatization Through Foreign Investment*, „Eastern European Economics” 2011, t. 49, nr 3.
- Hales J., *Rozprawa o wspólnym pożytku królestwa Anglii*, [w:] *Merkantylizm i początki szkoły klasycznej*, przeł. Cz. Znamierowski, PWN, Warszawa 1958.
- Harrod R., *Bilans obrotów zagranicznych*, [w:] *Teoria i polityka handlu międzynarodowego w kapitalizmie*, PWG, Warszawa 1960.
- Hermann Ch., *Neoliberalism in the European Union*, „Studies in Political Economy” 2007, nr 79.
- Herr H., *The European Central Bank and the Us Federal Reserve as Lender of Last Resort*, „Panoeconomicus” 2014, t. 61, nr 1.
- Holko M., *Krytyka modeli statycznej równowagi – perspektywa postklasyczna*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2016, nr 48.
- Holko M., *Postkeynesowska krytyka decentralizacji polityki społecznej i urynkowienia usług publicznych*, „Polityka Społeczna” 2017, nr 1.
- Hymer S., *The international operations of national firms: A study of direct foreign investment*, MIT Press, Cambridge, MA 1976.
- Joerges Ch., Rödl F., *Informal Politics, Formalised Law and the ‘Social Deficit’ of European Integration: Reflections after the Judgments of the ECJ in Viking and Laval*, „European Law Journal” 2009, t. 15, nr 1.

- Kaldor N., *Eseje z teorii stabilizacji i wzrostu gospodarczego*, PWN, Warszawa 1971.
- Kalecki M., *Dzieła*, t. 5. *Kraje rozwijające się*, PWE, Warszawa 1985.
- Kalecki M., *Multilateralizm a pełne zatrudnienie*, [w:] J. Osiatyński (red.), *Michał Kalecki, Dzieła*, t. 1, PWE, Warszawa 1979.
- Kalecki M., *Teoria dynamiki gospodarczej*, [w:] J. Osiatyński (red.), *Michał Kalecki, Dzieła*, t. 1, PWE, Warszawa 1980.
- Kalecki M., *Teoria opodatkowania towaru, dochodu i majątku*, [w:] J. Osiatyński (red.), *Michał Kalecki, Dzieła t. 1*, PWE, Warszawa 1979.
- Khouldy S., *Causality between foreign investment and spillover efficiency*, „Applied Economics” 1995, t. 27, nr 8.
- Kiefer D., Rada C., *Profit Maximising Goes Global: The Race to the Bottom*, „Cambridge Journal of Economics” 2015, t. 39, nr 5.
- Kolasa M., *How does FDI inflow affect productivity of domestic firms? The role of horizontal and vertical spillovers, absorptive capacity and competition*, „The Journal of International Trade & Economic Development” 2008, t. 17, nr 1.
- Komisja Europejska, Dokument roboczy służb Komisji. Sprawozdanie Krajowe – Polska 2016 r. Bruksela, dnia 26.2.2016 r. SWD(2016) 89 final.
- Konings J., *The Effects of Foreign Direct Investment on Domestic Firms: Evidence from Firm Level Panel Data in Emerging Economies*, „Economics of Transition” 2001, t. 9.
- Lakner C., Milanovic B., *Global Income Distribution. From the Fall of the Berlin Wall to the Great Recession*, The World Bank Development Research Group, Poverty and Inequality Team, Policy Research Working Paper 6719, 2013.
- Lall S., *The Pattern of Intra-Firm Exports by US Multinationals*, „Oxford Bulletin of Statistics” 1978, t. 40.
- Landau D., *The Contribution of the European Common Market to the Growth of Its Member Countries: An Empirical Test*, „Weltwirtschaftliches Archiv” 1995, t. 131, nr 4.
- Lavoie M., Stockhammer E. (red.), *Wage-Led Growth*, Palgrave Macmillan, London 2013.
- Lavoie M., *Kaleckian Effective Demand and Sraffian Normal Price: Towards a Reconciliation*, „Review of Political Economy” 2003, t. 15, nr 1.
- Łaski K., *Wykłady z makroekonomii. Gospodarka kapitalistyczna bez bezrobocia*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2015.
- Magrini S., *The evolution of income dispersion among the regions of the European Union*, „Regional Science and Urban Economics” 1999, t. 29.

- Marks K., *Kapitał*, t. 1, [w:] K. Marks, F. Engels, *Dzieła*, t. 23, Książka i Wiedza, Warszawa 1968.
- Michalski B., *Umiejdzynarodowienie sektora mid-tech na przykladzie wymiany handlowej sektora samochodowego w Polsce w latach 2004–2012*, „Ekonomia Międzynarodowa” 2014, nr 6.
- Milberg W., *Foreign Direct Investment and Development: Balancing Costs And Benefits*, „International Monetary and Financial Issues for the 1990s” 2000, t. XI.
- Muszyński M., *Pakt fiskalny: prawnomiędzynarodowe i konstytucyjne studium przypadku*”, „Ius Novum” 2014 nr specjalny, <http://www.lazarski.pl/badania-i-rozwoj/ius-novum/ius-novum-online> [dostęp: 06.10.2016].
- Myrdal G., *Teoria ekonomii a kraje gospodarczo nierozwinięte*, PWG, Warszawa 1958.
- Neven D., Gouyette C., *Regional convergence in the European Community*, „Journal of Common Market Studies” 1995, t. 33.
- Nicolini M., Resmini L., *FDI spillovers in new EU member states Which firms create them and which firms really benefit?*, „Economics of Transition” 2010, t. 18, nr 3.
- Nicolini M., Resmini L., *Productivity spillovers and multinational enterprises: in search of a spatial dimension*, Working Papers DYNREG10, 2007.
- Nuti D.M., *The Polish Zloty, 1990–1999: Success and Underperformance*, „American Economic Review” 2000, t. 90, nr 2.
- Ocampo J.A. (red.), *Beyond Reforms. Structural Dynamics and Macroeconomic Vulnerability*, United Nations Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC), Worldbank, 2005, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7378> [dostęp: 06.10.2016].
- Olney W., *A race to the bottom? Employment protection and foreign direct investment*, „Journal of International Economics” 2013, t. 91.
- Pasinetti L., *Structural Change and Economic Growth*, Cambridge University Press, New York 1981.
- Pasinetti L., *Structural economic dynamics: a theory of the economic consequences of human learning*, Cambridge University Press, 1993.
- Patnaik P., *The context and consequences of economic liberalization in India*, „Journal of International Trade and Economic Development” 1997, t. 6, nr 2.
- Pawlik K., *Foreign Ownership and Productivity in Polish Industry*, „Eastern European Economics” 2006, t. 44, nr 5.
- Perroux F., *Uwagi o pojęciu «biegun wzrostu»*, „Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej” 1978, nr 3–4.
- Quah D., *Galton's fallacy and tests of the convergence hypothesis*, „Scandinavian Journal of Economics” 1993, t. 95.

- Quah D., *Convergence Empirics Across Economies with (Some) Capital Mobility*, „Journal of Economic Growth” 1996, t. 1.
- Quah D., *Empirics for Growth and Distribution: Stratification, Polarization, and Convergence Clubs*, „Journal of Economic Growth” 1997, t. 2.
- Rahman A., *Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth: Empirical Evidence from Bangladesh*, International „Journal of Economics and Finance” 2015, t. 7, nr 2.
- Ricardo D., *Zasady ekonomii politycznej i opodatkowania*, PWN, Warszawa 1957.
- Robinson J., *Wstęp do teorii zatrudnienia*, Wyd. Kazimierza Rutskiego, 1947.
- Rosati F., Atella V., *Does Productivity Converge Across Countries and Across Sectors? Empirical Evidences from Eight OECD Countries*, [w:] E. Felli (red.), *The Service Sector: Productivity and Growth*, Physica-Verlag, Heidelberg 1995.
- Rowthorn R., Kozul-Wright R., *Globalization and Economic Convergence: an Assessment*, United Nations Conference On Trade And Development, Discussion Papers 1998, nr 13.
- Sarkar P., *Does Foreign Direct Investment Promote Growth? Panel Data and Time Series Evidence from Less Developed Countries, 1970–2002*, MPRA Paper 2007 nr 5176, <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/5176>, [dostęp: 06.10.2016].
- Sarkar P., *Trade Openness and Growth: Is There Any Link?* „Journal of Economic Issues” 2008, t. 42, nr 3.
- Scharpf F., *The only solution is to refuse to comply with ECJ rulings*, „Social Europe Journal” 2008, t. 4, nr 1.
- Serra A., *Krótki traktat o przyczynach, które mogą spowodować obfitość złota i srebra w krajach nie posiadających kopalni*, [w:] *Merkantylizm i początki szkoły klasycznej*, PWN, Warszawa 1958.
- Sraffa P., *Produkcja towarów za pomocą towarów*, PWN, Warszawa 1965.
- Stehrer R., Stöllinger R., *The Central European Manufacturing Core: What Is Driving Regional Production Sharing?*, FIW Research Reports, 2015.
- Talar S., *Znaczenie zagranicznego kapitału produkcyjnego dla innowacyjności polskiego przemysłu*, [w:] E. Skrzypek, A. Sokół (red.), *Zarządzanie kapitałem ludzkim w gospodarce opartej na wiedzy*, Instytut Wiedzy i Innowacji, 2009.
- Tausch A., Heshmati A., Brand U., *Globalization, the Human Condition and Sustainable Development in the Twenty-first Century: Cross-national Perspectives and European Implications*, Anthem Press, 2013.

- Taylor L., *Reconstructing Macroeconomics: Structuralist Proposals and Critiques of the Mainstream*, Harvard University Press, 2004.
- Taylor L., *Trade and Growth*, „The Review of Black Political Economy” 1986, t. 14, nr 4.
- Thirlwall A.P., *The balance of payments constraint as an explanation of international growth rate differences*, „Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review” 1979, t. 32, nr 128.
- Toporowski J., *Dlaczego gospodarka światowa potrzebuje krachu finansowego*, Książka i Prasa, Warszawa 2012.
- Truger A., *The Fiscal Compact, Cyclical Adjustment and the Remaining Leeway for Expansionary Fiscal Policies in the Euro Area*, „Panoeconomicus” 2015, t. 62, nr 2.
- Vanhoudt P., *Did the European Unification Induce Economic Growth? In Search of Scale Effects and Persistent Changes*, „Weltwirtschaftliches Archiv” 1999, t. 135, nr 2.
- Zukowska-Gagelmann K., *Productivity Spillovers from Foreign Direct Investment in Poland*, „Economic Systems” 2000, t. 24, nr 3.

POLITYKA MAKROEKONOMICZNA UNII EUROPEJSKIEJ W ŚWIETLE TEORII POSTKEYNESOWSKIEJ

Streszczenie

We współczesnej ekonomii w ramach prac nad rozwijaniem teorii postkeynesowskiej kontynuowane są wysiłki podjęte przez klasyków angielskich. Głównym celem jest wyjaśnienie zagadnień wzrostu gospodarczego, akumulacji kapitału i zmian technicznych oraz podziału i wartości. Ta teoria wyjaśnia przyczyny rozbieżności rozwoju widoczne pomiędzy Północną i Południową Europą i stanowi podstawę do krytycznej oceny europejskiej liberalizacji i deregulacji oraz dla przyjętej hierarchii celów i nałożonych ograniczeń. W szczególności nie znajdują teoretycznego uzasadnienia kryteria konwergencji, w których nie ma poziomu zatrudnienia, występuje natomiast prymat inflacji, limitowanie deficytu budżetowego i długu publicznego (oraz zasada niezależności banku centralnego). Przyczyniły się one do zaostrzenia skutków kryzysu, szczególnie w przypadku krajów południowej Europy.

MACRO-ECONOMIC POLICY OF THE EUROPEAN UNION IN THE LIGHT OF POST-KEYNESIAN THEORY

Summary

Within the work on the development of the post-Keynesian theory in the contemporary economics, attempts made by English classical economists are continued. The main aim is to explain the issues of economic growth, capital accumulation and technical progress as well as income distribution. The theory explains the reasons for divergent development observed in the North and the South of Europe and constitutes grounds for critical assessment of the European liberalisation and deregulation as well as the adopted hierarchy of objectives and limits imposed. There are no theoretical reasons for the convergence criteria in which there is no employment level, but there is a priority of inflation, a budget deficit and public debt limit (and a principle of the central bank independence). These have contributed to the aggravation of the effects of the crisis, especially in the countries of Southern Europe.

МАКРОЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА В КОНТЕКСТЕ ПОСТКЕЙНСИАНСКОЙ ТЕОРИИ

Резюме

В современной экономике в сфере деятельности по развитию посткейнсианской теории поддерживается интерес к этой проблематике со стороны английских классиков. Основная цель исследования состоит в том, чтобы разъяснить суть вопросов, касающихся экономического роста, накопления капитала и технологических изменений, а также распределения и ценностей. Данная теория помогает определить причину заметных расхождений в развитии между Северной и Южной Европой и является основой для критической оценки европейской либерализации и дерегулирования, а также иерархии целей и введённых ограничений. В частности, нет теоретических обоснований для критериев конвергенции, в которых не учтён уровень занятости, в то же время как очевидным является присутствие примата показателей инфляции, ограничения бюджетного дефицита и государственного долга (а также принципа независимости центрального банка), которые обусловили обострение кризиса, в особенности в странах Южной Европы.